

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia IX (2011)

Maria Ostasz, *Od Konopnickiej do Kerna.*

Studium wiersza pajdialnego,

Wydawnictwo Naukowe AP, Kraków 2008, 337 ss., 16 il.

Książka Marii Ostasz jest wynikiem zainteresowań Autorki aksjologią literatury dla dzieci i młodzieży w aspekcie modelu wiersza, czym zajmuje się od wielu lat jako pracownik naukowy w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Pedagogicznego. W tomie przedmiotem studiów jest wiersz pajdialny, czyli według tradycyjnych określeń „wiersz dla dzieci”, „wiersz dziecięcy”, a bardziej precyzyjnie „poezja dziecięcego punktu widzenia”, analizowany i ukazywany na bogatym materiale utworów wybranych z twórczości wielu autorów dawniejszych i współczesnych.

Przyjmując za Bogusławem Żurakowskim *paidię* jako pewien określony sposób twórczości literackiej polegający na „przedstawianiu świata z pozycji dziecka i w związku ze stanowiskiem dziecka” Autorka śledzi występowanie w wierszach, w różnym nasileniu czterech typów *paidii* określonych przez Rogera Caillois jako współzawodnictwo, nakłanianie, naśladowanie, oszałamianie. Znaczy to, że zawarta w tych utworach „magiczna” moc słowa ma inspirować dziecko do zabawy przez naśladowanie, powtarzanie i rywalizację. Maria Ostasz, idąc nieco dalej, poza funkcją zabawową dostrzega także w literaturze dla dzieci funkcje wychowawczą i estetyczną. Ukazuje zmiany dostrzegane w traktowaniu przez poetów dziecka i jego wyobraźni na przestrzeni od XIX do XX w., tj. od czasów Marii Konopnickiej po Ludwika Kerna. Analizuje również pewną jakość postępowania literackiego, polegającego na przedstawianiu świata z pozycji dziecka.

Głównym celem, jaki sobie postawiła Autorka, było przedstawienie scenariuszy określonych zachowań dziecka widoczne w utworach poetyckich, a przy pomocy algorytmu wszystkie możliwe przypadki *paidii* w wierszach dziecięcych. Bogactwo zgromadzonego materiału jest ogromne. Jest to 100 wybranych wierszy z adresatem dziecięcym powstałych w ostatnim stuleciu. Teksty tych utworów, zamieszczonych w aneksie do pracy, poddała analizie treściowo-formalnej. Wybrane do opisu utwory nie stanowią pełnego materiału badawczego lecz są modelowymi przykładami rodzajów wierszy ilustrującymi *paidię* typową, podkreślającymi trafność sformułowanych wniosków.

Książka składa się z siedmiu rozdziałów.

W Rozdziale I *Literacki aspekt paidii* Autorka przedstawiła rodowód nurtu pajdialnego w badaniach literaturoznawczych, psychologicznych i pedagogicznych

oraz w samej literaturze i kulturze, uznających dziecko jako kreatora i podmiot zabawy. Wskazała także obszary przejawów *paidii* w literaturze. Nie sformułowała jednak w sposób jasny własnej definicji wiersza pajdialnego przyjętej na użytek tej pracy zastępując ją odniesieniami etymologicznymi.

Rozdział II: *Opis i analiza przejawów paidii w wierszach*, będący głównym rozdziałem pracy, zawiera algorytm, pozwalający opisać i analizować literackie i formalne przejawy *paidii* w wierszach dla dzieci. Autorka zamieszcza tu wstępne rozważania o typach *paidii* i ich wzajemnych związkach. Prezentuje odkrytą w wierszach Marii Konopnickiej regułę pajdialną jako scenariusze zabawy, widząc w poetce prekursorkę poezji pajdialnej. Przejawy *paidii* śledzi także w wierszach Jana Brzechwy i innych późniejszych poetów a także w poezji nastolatków. Wstępny opis przejawów *paidii* porównuje z wierszami niepajdialnymi pokazując ich zasadnicze różnice.

Rozważania te posłużyły Autorce za podstawę do stworzenia systemu połączeń i układów różnego typu *paidii* w wierszach dziecięcych. Posługując się metodą (narzędziem badawczym) algorytmu, wyszczególniła 8 rodzajów *paidii* zawierających jej 4 typy w różnych połączeniach. Bazę materiałową dla interpretacji i analiz stanowiła, wymieniona wcześniej, grupa wierszy zgromadzonych w dołączonej do rozprawy antologii poezji pajdialnej „Od Konopnickiej do Kerna”.

W rozdziale zawarta została określona i udowodniana, głównie, oryginalna, chociaż, być może i dyskusyjna, gdyż dotycząca tylko poezji dla najmłodszych, (jeszcze nie czytelników) teza wartościująca Autorki:

wiersz przeznaczony dla dziecka tylko wtedy może być uznany za dobry, jeśli wystąpi w nim *paidia* z dość istotnym znaczeniem układu jej typów. *Paidia* determinuje bowiem aspekt genologiczny utworu, środki poetyckie itp. Im bardziej dostrzegalna i czytelniejsza *paidia* w wierszu, tym utwór jest doskonalszy, tym bardziej satysfakcjonuje małego odbiorcę, ponieważ bawi go i jednocześnie dyskretnie uczy” [s. 40].

Podjęta przez Autorkę próba opisania wiersza dziecięcego przy użyciu algorytmu okazała się skuteczna. Dzięki metodzie pajdialnej dowiodła, że teksty wierszy pajdialnych są scenariuszami zabaw edukacyjnych słownych, muzycznych i ruchowych i może być stosowana do dalszych badań tearetycznoliterackich nad tą poezją i jej zastosowaniem praktycznym.

Próba zastosowania teorii pajdialnej do oceny wiersza jest, bez wątpienia, nowatorską propozycją badawczo-interpretacyjną. Opracowując specjalny algorytm rodzajów *paidii*, inspirowany metodami stosowanymi w cybernetyce, Autorka zaproponowała własną, metodę badawczą o charakterze uniwersalnym. Jej koncepcja informatycznego algorytmu może być stosowana nie tylko do tekstów literatury dziecięcej, ale także do utworów z kręgu kultury popularnej, np. wierszy okolicznościowych, żartobliwych, folklorystycznych itp.

W Rozdziale III: *Problemy kreacji i odbioru wiersza pajdialnego*, niezwykle istotne jest dla Autorki objaśnienie specyfiki jego otwartości na dziecięce postrzeganie świata, specyficzną wyobraźnię i egocentryczną kreację dziecka.

Interesujący jest problem wizualizacji, podjęty w Rozdziale IV książki zatytułowanym: *Wizualizacja w poezji pajdialnej*. Autorka w ciekawy sposób przedstawiła różne sposoby wizualizacji świata w utworach dla dzieci oraz ukazała

wychowawczą funkcję utworów. Tekst daje sposobność spojrzenia na sposoby dostosowania się poetów do wymagań specjalnych odbiorców. Można tylko żałować, że zabrakło w nim omówienia, ważnej, bo wszechobecnej kategorii meliczności w wierszu dziecięcym.

Niezwykle ciekawy jest Rozdział V książki *Pajdialne scenariusze alfabetyzacji świata*, poświęcony zabawowej edukacyjności wierszy jako „pajdialnych scenariuszy”. Omawiane tu utwory oswiają różne dziedziny wiedzy przyrodniczej i geograficznej. Są to również scenariusze życia społecznego i kulturalnego, kształcenia literackiego (wprowadzające językowe zasady poprawnościowe i normy poetyckie). Autorka podkreśla, że „alfabetyzacja jest niewątpliwie wyróżnikiem wiersza pajdialnego”.

Rozdział VI: *Mechanizmy spójnościowe w wierszach pajdialnych*, jasno określa zasady spójności w wierszach dziecięcych oraz odkrywa mechanizmy spójnościowe w oparciu o wcześniej prezentowane badania. Autorka ujawnia te zasady i prawidłowości przeprowadzając analizy tekstów poetyckich na płaszczyznach: lingwistycznej, formalnej i semantycznej. Wprowadza pojęcie „spójność pajdialna” dla określenia ustalonych w analizowanych tekstach ośmiu rodzajów paidii, generujących różnorodne postawy zachowań dziecka związane z odbiorem tekstów (inspirację, nakłanianie do określonych zachowań oraz ich powtarzanie i rywalizację w wykonaniu). Na podstawie przeprowadzonych badań konstatuje, że spójność wiersza wzrasta wraz z natężeniem pajdialności oraz że ze spójnością pajdialną tekstu związany jest proces percepcji. Bowiem, im czytelniejsze są mechanizmy spójnościowe tekstu, tym łatwiejsza jest jego percepcja.

W rozdziale szóstym Autorka przekonuje czytelnika do swojej koncepcji badawczej i stosowanych narzędzi analitycznych. Oryginalność takiego spojrzenia wynika z faktu, że w przedstawianych wcześniej kryteriach klasyfikacji literatury dziecięcej, *paidii* nie uwzględniano i nie badano tak szczegółowo ukształtowania i zależności jej typów w poezji.

W Rozdziale VII, egzemplifikacyjnym: *Teoria paidii w perspektywie wiersza „Pierwszy” L.J. Kerna*, M. Ostasz dokonała próby zastosowania teorii *paidii* do oceny jakościowej wybranego utworu poety, który, jak wynika z przedstawionej statystyki cytowań, zajmuje trzecie (po Brzechwie i Tuwimie) wśród autorów tekstów dziecięcych.

Autorka dostrzegła przejawy *paidii* we wszystkich warstwach wiersza: znaczeniowej, językowo-brzmieniowej i strukturalnej, które aktualizują się w konkretnych sytuacjach odbiorczych. Analiza tego utworu miała udowodnić przydatność optyki pajdialnej w doprecyzowaniu opisu, charakterystyki i aksjologii znacznej części literatury dla dzieci.

Na tym przykładzie jeszcze raz sprawdza i udowadnia wartość utworów, na których wychowywały się pokolenia młodych Polaków. Potwierdza, że prezentowana metoda pajdialna jako metoda heurystyczna powinna być inspiracją dla badaczy i pedagogów.

W *Zakończeniu* Autorka stwierdza, że jej studium ukazując całą złożoność formalną i treściową wiersza pajdialnego, jest wprowadzeniem do analizy pajdialnej i wymaga wielu odpowiedzi, teoretycznych rozważań i dociekań.

Podsumowując należy podkreślić, że rozprawa Marii Ostasz, będąca podstawą jej habilitacji, jest rzetelnym i w wielu punktach nowatorskim studium wiersza dziecięcego opartym na bogatym materiale egzemplifikacyjnym. Stawia nowy problem w dziedzinie literaturoznawstwa i wyznacza nowe metody badań nad literaturą dla dzieci. Książka jest „monografią teoretycznoliteracką” oscylującą wokół takich aspektów badawczych, jak: teoria tekstu, genologia, komunikacja literacka i krytyka tematyczna. Jest więc tekstem specjalistycznym, przez to dosyć trudnym w odbiorze dla szerszego kręgu czytelników. Odbiór ten ułatwia wyposażenie tekstu w pełny aparat naukowy (komentarze, obszerna bibliografia, indeks nazwisk, zestawienie przywołań autorów wierszy) i materiał poglądowy w postaci pełnych tekstów stu wierszy dziecięcych, dziesięciu rysunków schematycznych oraz sześciu tabel. Warto również zaznaczyć, że otrzymała staranną szatę graficzną.

Michał Zięba